

פדיון הבן

א

כתב הרא"ש (קידושין פ"א סימן מ"א):¹

ותקון גאוני לסדורי מנהגא דפדיונא וברכתא דיליה הכי דמייתי ליה אבוה קמיה דכהנא ומודע ליה לכהנא דבכור פטר רחם הוא ולישייליה כהנא מאי בעית טפי בריך בוכרך דין או חמש סילעי דמחייבת למיפקיה בהו ולהדר ליה ברי בוכרא בעינא טפי והילך ה' סילעי בפורקניה.

ממשמעות לשון הגאונים: "מאי בעית טפי", נראה שלכהן יש שייכות בבן. יתר על כן מצאנו בהגהות מרדכי (סוף יבמות, רמז קכ"ז) שכתב בסדר פדיון הבן: "אבי הבן אומר לכהן בני פלוני הבכור אשר ילדה לי אשתי הרי הוא שלך כי בני בכורי הוא", ומשמע שפדיון הבן הוא מעשה פדיון מכהן. אבל בפשטות, דין פדיון הבן הוא רק גדר של מתנות כהונה,² שהוא חוב ממוני לכהן. וראה ברא"ש (בכורות הלכות פדיון בכור סימן א') שהביא בשם הגאונים נוסח ברכה ארוכה לכהן המתחילה: "בא"י [אמ"ה] אשר קידש עובר ממעי אמו ולארבעים יום חלק אבריו...", ומסיימת: "...בא"י מקדש בכור ישראל לפדיונו", וזה אמנם מתאים לחיקון הגאונים שהביא הרא"ש בקידושין ממנו רואים שיש קדושה שנפדית מהכהן, אבל הרא"ש כתב על ברכה זו:

ולא נהגו לברך הכהן ברכה זו בצרפת ובאשכנז דלא מצינו שמברכין שום ברכה שלא הזכרה במשנה או בתוספתא או בגמרא.

כי אחרי סידור רב אשי ורבינא לא נתחדשה ברכה. ועוד למה יברך הכהן אינו עושה שום מצוה אלא מקבל מתנות כהונה. **ובהמשך** לסברת הרא"ש כתב בתרומת הדשן (פסקים וכתבים סימן רל"ה), שבפדיון הבן גם אם האב רוצה לתת את הבן לכהן, לא יצא ידי חובת המצווה:

אך מה שכתבת דאם היה נותן הבן לכהן היה יוצא בכך כמו בפטר חמור, בדותא היא דא. דבפטר חמור גופיה לא ידענא מהיכן דייקת דיוצא אם נותן הבכור לכהן, דילמא לעולם צריך לפדות או לערוף. והא דילפינן מהקדש היינו דא"צ דוקא שה אלא פודהו בשאר דברים כשיהיו, אבל מ"מ פדייה בעי. ואפי' אי מהני התם, היינו משום דהחמור קדוש גופו בבכורה ואפי' בהנאה קודם פדיותו, משא"כ בן בכור דיליף בהדיא מקרא דחולין גמור הוא, למאי מבעיא ליה לכהן, אי לעבד אין בן חורין נעשה עבד, אי לבן הא לאו זרעיה הוא. **ואף** הגר"א (יו"ד סימן ש"ה על סעיף י'), בהשגתו על הרמ"א שכתב שם שאין האב יכול לפדות על ידי שליח, הכריע שפדיון הבן הוא חוב בעלמא:

כ"ז הוא תמוה דלא מיבעיא על ידי שליח דשלוחו של אדם כמותו אלא דאף אחר יכול לפדות אפילו בלא דעתו של אב דלא עדיף ממ"ש שאחר יכול לפדות כמ"ש בפ"ד דמ"ש וכן נטע רבעי כמ"ש בפ"ה וכן הקדש כמ"ש בערכין וכ"ש כאן שאינו אלא חוב בעלמא

1 קלד ע"ב שפדיון הבן בספק פטור, וברש"י שם כיון דהוי חוב ממוני ותו לא (כזרוע, לחיים וקיבה).

1 וכן הובא בטור יו"ד סימן ש"ה.
2 וע' בבא קמא דף קי ע"ב שפדיון הבן הוא אחד מעשרים וארבע מתנות כהונה. ומפורש בחולין דף

כיון שאפשר גם לפרוע על ידי שליח. אמנם על אמירת "במאי בעית טפיי" שמופעה בדברי הגאונים כתבו הפתחי תשובה (סימן ש"ה ס"ק ט"ו) והגיליון מהרש"א (על סעיף י') בשם תשובות חוט השני (סימן צב) שהיא כדי לחבב את המצווה.

ב

לא זו בלבד שאין הבכור שייך לכהן, אלא שאין שום קדושה בבכור ואין הבדל בין לפני הפדיון ולאחר הפדיון. לעומת זאת, בפדיון פטר חמור חל איסור הנאה על החמור ועל ידי הפדיון פוקע האיסור, ולכן התיקון נעשה על ידי הפרשה של השה עוד לפני הנתינה, דהלכה כחכמים (בכורות דף יב ע"ב) שהמפריש פדיון פטר חמור ומת אינו חייב באחריותו. וכן בהפרשת תרומות ומעשרות, על ידי ההפרשה נעשה תיקון הכרי מאיסור טבל וחל שם תרומה על מה שמפריש. נתינת התרומה לכהן אינה אלא מעין פריעת חוב, דעל ידי ההפרשה נעשה כבר ממון השבט ויש לו רק טובת הנאה. אך בפדיון הבן לא נעשה שום דבר על ידי הפרשה, ועדיין חייב באחריותו ונשאר ממונו.

לכן שנינו במשנה (בכורות דף נא ע"א): "המפריש פדיון בנו ואבד חייב באחריותו שנאמר יהיה לך ופדה תפדה", ופרש"י שם: "יהיה לך ופדה תפדה, כשיהיה לך הפדיון אז יהא פדוי והאי קרא לאהרון אמר ליה רחמנא". לפני נתינת הכסף לכהן לא נעשה הפדיון, אף שהפריש חמשה סלעים לפדיון, ולפי זה ההפרשה של חמשה סלעים בלא נתינה אינה מעשה פדיון.

שהרי הכהן גובה ממשועבדים כמ"ש בבכורות מ"ח א' ב' ושם אישתעבדו ניכסי כו' וע"ש כל הסוגיא ובקדושין כ"ט ב' ובתוס' שם וכי הפורע חובו של אחר אינו נפטר הלוה אלא דלכתחילה יותר מצוה באב.

אלא שממה שהוכיח הגר"א מכך שיש שיעבוד נכסים לענ"ד אין ראיה, משום שניתן אמנם להוכיח שיש יסוד של חוב בפדיון הבן, אבל יתכן שנוסף לחוב יש גם יסוד של פדיה.

על פי סברא זו שיש בפדיון הבן גם ענין של פדיה וגם ענין של חוב, ניתן להבין את דברי רע"א בהגהות שו"ע שם בתירוץ קושיית שער המלך, איך יתכן שלא מועילה שליחות בפדיון הבן, והרי מבואר בשו"ע סעיף ח' שמתנה על מנת להחזיר מועילה בפדיון הבן מעיקר הדין. אם אכן אין לפדות על ידי שליח, נימא דאף דלא החזיר את המעות מהני, כיון דהמעשה אי אפשר לעשות על ידי שליח, תנאו בטל והמעשה קיים, ובשער המלך נשאר בצ"ע. וכתב רע"א שאף אם אי אפשר לפדות על ידי שליח, היינו שהשליח עושה מעשה פדיון שיאמר לכהן באלו המעות יהיה הבן פדוי, אבל פשיטא דיכול האב להקנות לכהן המעות על ידי שליח ויאמר האב דבמעות אלו שאני מקנה לך על ידי השליח יהא בני פדוי. ואם כן, במתנה על מנת להחזיר אין התנאי על הפדיון דאם לא יחזיר אין בנו פדוי, אלא התנאי הוא על הקנאת המעות שמקנה על מנת להחזיר, ואם לא יחזיר לא מקנה את המעות, ובזה מועיל תנאי משום שאפשר להקנות על ידי שליח. סברא זו מובנת על פי מה שכתבנו שיש גם יסוד של פדיה וגם חוב ממוני, ואמנם על עצם הפדיון לא מועילה שליחות וממילא לא מועיל תנאי, אבל על אופן פירעון החוב ודאי אפשר לעשות תנאי

ועיין בקצות החושן (סימן רמ"ג ס"ק ד') בשם הפרי חדש, שאפשר לתת לכהן קטן דמי פדיון חמשה סלעים. הטעם לכך הוא שבפדיון הבן אין קריאת השם על חמשה סלעים יוצרת חלות, ולכן הנתינה לכהן נחשבת לדעת אחרת מקנה ואפשר לתת חמשה סלעים לכהן קטן. אבל מתנות כהונה לאחר ההפרשה כבר שייכות לשבט הכהונה ואין לישראל בהן אלא טובת הנאה. ממילא אין כאן דעת אחרת מקנה ואי אפשר לתת לכהן קטן.

ועל יסוד זה שלא נוצרה כאן שום חלות או שינוי של מצב, סבירא ליה למהרי"ט אלגאזי (פרק שמיני אות פ' ד"ה הן אמת דמפשט),³ דאין צריך את דעת הכהן, דהכל תלוי בדעת הנותן ואינו כעין מכר, וז"ל "אלא הכל תלוי בדעת הנותן דכל שהוא מיכוין לקנותו בנתינה זו הוי פדוי דכיון שזוכה הכהן בהם מן הדין הוי בנו פדוי אף דהכהן אינו מיכוין להקנות". ועל פי זה חידש המהרש"ל (ים של שלמה קידושין פרק א' סימן נ"ד), דאם אין כהן בעיר יכול האב לזכות לכהן על ידי אחר. וכן דן הקצות בשאלה אם אפשר לתת את כסף הפדיון בעל כורחו של כהן, דאפילו אם נתינה בעל כורחו לא שמיה נתינה, פרעון בעל כורחו שמיה פרעון. אמנם, הנתיבות (סימן רמ"ג ס"ק ח') חולק על הקצות, וסובר שאי אפשר לתת בעל כורחו, משום שפרעון בעל כורחו שייך רק כשיש מלוה אחד, אבל כשיש הרבה מלוים אי אפשר לפרוע בעל כורחו.

מכל מקום אף אם פדיון הבן הוא פרעון חוב גרידא, יש מקום לומר דאין צורך במעשה הקנאה בחמשה סלעים אלא בנתינה בלבד, על פי מה שכתב האבני מילואים (סימן כ"ט ס"ק י"ג) שאם נותן לכהן משכון בחמשה סלעים בנו פדוי. ומה שלא מועיל משכון לקידושי אשה ולקנין קרקעות הוא משום שכסף אגיד גביה ואינו יוצא מרשותו ולכן אינו ראוי לקנין, אבל לגבי פדיון הבן דאין הבן קנוי לכהן שיצטרך לקנותו מהכהן, אלא חוב הוא, שמוטל עליו לתת לכהן חמשת סלעים, אזי כל שנותן לו משכון ומקבלו לפרעון נפטר מחובו.

אלא שהקשו הקצות ורי"ט אלגאזי על סברא זו שניתן לתת פדיון הבן בעל כורחו כמו פרעון חוב בעל כורחו, מסוגיה בקידושין (דף ז ע"ב ח-ע"א) גבי ההוא גברא דקדיש בשיראי, שנחלקו רבה ורב יוסף אם צריכי שומא. וטעם דעת רב יוסף שצריכי שומא, ללישנא קמא הוא משום דלא סמכה דעתה, וללישנא בתרא הוא משום ששווה כסף צריך להיות קייץ. ואיתא שם: "מנא אמינא לה? דתניא עגל זה לפדיון בני טלית זה לפדיון בני לא אמר כלום, עגל זה בחמש סלעים לפדיון בני בנו פדוי". וכתבו התוספות שם שללישנא קמא דבעי סמיכות דעת מייתי ראייה מפדיון הבן,⁴ ומוכח מתוספות שגם בפדיון הבן יש צורך בסמיכות דעת של הכהן שמקבל את דמי הפדיון. ואם בפדיון הבן גם נתינה בעל כורחה שמיה נתינה, מדוע יש חסרון בגמירות דעת של הכהן? והביאו הקצות והמהריט"א את הסבר העצמות יוסף לדברי התוספות: "ונראה דכיון

³ ולכאורה אינו מתאים עם מה שכתב שם לעיל באות ס"ז ד"ה ואפשר, דילפינן מהיקש דמשעת הפרשה נעשה ממון כהן.

⁴ ע' מהרש"א וע' אבני מילואים סימן ל"א ס"ק ג'.

שהכהן הוא אדון בכור זה, אם אין לו ידיעה בשיווי הדמים אין בנו פדוי וצריך דעת, כמו שהאשה צריכה לידע שיעור הקידושין".

והנה באשר לעצם הקושיה מתוספות, אפשר לומר דגם ללישנא קמא בגמרא קידושין ששיראי צריכי שומא משום הצורך בגמירות דעת, מכל מקום זהו דין בשווה כסף ככסף, ולא נתחדש דין שווה כסף אלא במקום שיש סמיכות דעת. וההבדל בין לישנא קמא ללישנא בתרא בגמרא הוא מאיזה טעם לא נאמר דשווה כסף ככסף כשאין שומא, אם משום דלא סמכא דעתה או משום שאין זה דומה לכסף דקייץ. לכן, אף שבפדיון הבן אין צריך גמירות דעת של הכהן לקבל, אבל כשנותן שווה כסף צריך גמירות דעת כדי שנוכל לומר דין של שווה כסף ככסף, ולכן צריך לומר 'הילך עגל זה בחמשה סלעים לפדיון בני', ואם אמר רק 'עגל זה לפדיון' או 'טלית זו לפדיון' לא אמר כלום.

כל זה ניתן היה לומר על דברי התוספות במסכת קידושין, אבל אותה קושיה יכולים היו הקצות ומהרי"ט אלגאזי להקשות מתוספות בכורות (דף נא ע"ב ד"ה הלכך). בגמרא איתא דרבי חנינא אמר לההוא גברא שנתן לו חמשה סלעים של פדיון הבן וחשב לקבל בחזרה, שאין בנו פדוי. הקשו תוספות, מאי שנא ממתנה על מנת להחזיר שאמרינן בקידושין שבנו פדוי, ותירצו, דרבי חנינא לא רצה לזכות אלא במתנה גמורה, ומשמע שתלוי בדיעת הכהן. כאן אין מקום לתרץ כמו שתירצנו, וע"כ צריך לומר כמו שכתב בעצמות יוסף: "דכיון שהכהן הוא אדון בכור זה אם אין

לו ידיעה בשיווי הדמים אין בנו פדוי וצריך דעת", ואם כן יש מכאן ראיה שלא כפרי חדש שהביא הקצות דס"ל שאפשר לתת לקטן פדיון הבן, אלא שצריך הסכמה של הכהן משום שאין זו נתינת חוב בעלמא.⁵ אלא שצריך להבין מה משמעות הדברים: "שהכהן הוא אדון בכור זה"?

ג

והנה, לפי מה שכתב הרא"ש בשם הגאונים, שהכהן שואל "מאי בעית טפיי", בפשטות משמע שנוצר ענין חדש על ידי הפדיון. ולכאורה גם עצם הדין דהפדיון צריך להיות דוקא בדבר המטלטל וגופו ממון, מוכיח לכאורה דיש כאן יותר מפרעון חוב ולכן לא ניתן לתת לכהן דבר שאינו מטלטל ואין גופו ממון. וכן בתשובת הריב"ש (סימן קלא) משמע שהכהן זוכה בבן ונותנו לאב:

דבשאר מתנות כהונה אינו עושה הכהן כלום רק שזוכה במתנות משלחן גבוה. אבל בפדיון, אע"פ שאין עושה מצוה כמו שנראה מההיא דרבי שמלאי, מ"מ זכה בבן, ונותנו לאב בפדיונו.

ויתר על כן משמע בספר המצוות לרמב"ם (מצוות עשה פ'):

והמצוה השמונים היא שצונו לפדות בכור אדם ושנתן הדמים ההם לכהן. והוא אמרו יתעלה (משפטי' כב) בכור בניך תתן לי. ובאר לנו הנתינה הזאת איך תהיה והוא שנפדהו מן הכהן וכאילו הוא כבר זכה בו ונקנהו ממנו בחמש סלעים. והוא אמרו (ס"פ קרח) אך פדה תפדה את בכור האדם. ומצוה זו היא מצות פדיון הבן.

5 אלא אם נאמר שבפריעת חוב על ידי מתנה על מנת להחזיר צריך את דעת המקבל.

וממה שכתב הרמב"ם "וכאילו כבר זכה בו ונקנהו ממנו" משמע שיש כאן מעשה פדיה ולא רק פרעון חוב.

ועוד ראייה הביא בקובץ שיעורים (קידושין סימן לו) ממה שהבאנו לעיל, שבפדיון הבן מהני מתנה על מנת להחזיר, והרי בפרעון חוב ודאי שלא מהני מתנה על מנת להחזיר, ובודאי אם יתן צדקה לעני על מנת להחזיר לא קיים מצוות צדקה. אלא שהקשה מספק פדיון דהמוציא מחברו עליו הראיה, ואם העיקר בפדיון הוא המצוה אם כן ראוי ללכת בספיקו לחומרא כדין ספק איסור ולא כדין ספק ממון.

ובשערי ישר (שער ה' פרק כה) הביא שתי ראיות לכך שאין זה פרעון חוב בעלמא: הראשונה מהא דאיתא בקידושין (דף כט ע"ב): "כל היכא דליכא אלא חמש סלעים הוא קודם לבנו מאי טעמא מצווה דגופיה עדיפא", ואם אין כאן מעשה פדיון בגופו, מה שייך לומר "מצווה דגופיה".

ועוד מוכיח השערי ישר מבכורות (דף מז ע"ב): איתמר כהן שמת והניח בן חלל רב חסדא אמר הבן חייב לפדות את עצמו רבה בר רב הונא אמר אין חייב לפדות את עצמו כל היכא דמת האב לאחר שלשים דכולי עלמא לא פליגי דאין הבן חייב לפדות את עצמו שהרי זכה אביו בפדיונו כי פליגי היכא דמת האב בתוך שלשים יום רב חסדא אמר הבן חייב לפדות את עצמו דהא לא זכה אביו בפדיונו

רבה בר רב הונא אמר אין הבן חייב לפדות עצמו דאמר ליה אתינא מכח גברא דלא מצית לאשתעוויי דינא בהדיה.

וכתב רש"י שם בד"ה שהרי זכה אביו בפדיונו: "דאי נמי יהיב ליה האב הוה מפריש ליה ושקיל ליה לנפשיה דהא כהן הוא וכיון דזכה האב בפדיונו מורישו לבנו עם שאר נכסיו". וברא"ש שם מוסיף: "לאחר שלשים יום אין הבן חייב לפדות את עצמו שכבר זכה האב בפדיונו והוי כאילו הפריש האב ה' סלעים ופדה בהו את בנו ועכבם לעצמו כן הבן יפריש ה' סלעים ויפדה את עצמו ולא יתנם לכהן מידי דהוה מי שירש טבלים מאבי אמו כהן שמתקנם ומוכר התרומה לכהן". וכן נפסק בשו"ע יו"ד (סימן ש"ה סעיף ט):

כהן שנולד לו בן חלל, מת האב בתוך שלשים יום חייב הבן לפדות את עצמו, שלא זכה האב בפדיונו. ואם מת האב לאחר שלשים יום, כבר זכה האב בפדיונו וירשו בנו ממנו, הילכך יפריש הפדיון ויעכבנו לעצמו.

וצריך עיון, דאם זה רק פרעון חוב, לשם מה הפרשה אם מעכב לעצמו. ומ"מ מוכח בדעת רש"י והרא"ש שמלבד שיש דין נתינה של פדיון הבן כדין מתנות כהונה, יש גם דין בהפרשה עצמה שגורמת חלות. וכן מסתבר, משום שאם נאמר שאין דין בהפרשה, שייכת טענת הגמרא בבכורות (דף ט ע"ב) בענין פדיון פטר חמור: "וכיון דלעצמו הוא למה לי לאפרושי".⁶

את עצמו, ומשמע ברש"י (דף מז ע"ב ד"ה שהרי זכה) שהאב לוקח לעצמו דמי הפדיון.

6 וע' ראשית בכורים שם שדן בהבדל בין פטר חמור, עליו שואלת הגמרא "כיון דלעצמו למה לי לאפרושי", ובין כהן שיש לו בן חלל שצריך לפדות

ואף בתשובת הרשב"א (חלק א' תשובה י"ח) משמע שפדיון הבן אינו חוב בעלמא:

וכן מתנות כהונה אין מברכין על נתינתן דאין הישראל נותן משלו אלא שהשם יתברך זכה אותן לכהן ומשלחן גבוה קא זכו. ונתינת שקל בשנה כיוצא בו וכדכתיב (דברי הימים א כט) כי ממך הכל ומידך נתנו לך. אבל על פדיון הבן ועל הפרשת חלה ומעשרות מברך מפני שאינו מברך על הנתינה אלא על ההפרשה ועל הפדיון שתלויין בו.

אלא שבסוגיה בבכורות (דף מז ע"ב) נראה שזו מחלוקת הראשונים. תוספות שם (ד"ה הבן חייב) סוברים שאבי חלל אינו צריך להפריש כלל, וזו לשונם:

הבן חייב לפדות את עצמו - דהא לא זכה האב בפדיונו אלא חייב הבן לפדות עצמו אע"ג דליכא חיובא באב וכן מתני' דתנן נתגיירה מעוברת נשתחררה מעוברת (כשר) ותימה דבפ"ק דקדושין (דף כט.) גמרינן ממצות הבן על האב דדרשינן תפדה תפדה אשה שאין אחרים מצווין לפדותה אינה מצווה לפדות עצמה וה"נ האי בן שאין אחרים מצווין לפדותו לא יהא חייב לפדות עצמו ו"ל דלא דמי הא בן לאשה דלא שייך בה בשום אב

פדיון כלל אבל הכא אם היה לו אב ישראל היה חייב לפדותו.

לשיטת התוספות, אם נאמר דאבי החלל מפריש לעצמו, אם כן האב מצווה לפדות ולא היו מתקשים בחיוב של הבן, אלא ע"כ האב אינו פודה כלל. ואכן הרא"ש כאן, הו"ד בשיטה מקובצת, כתב על דברי התוספות: "ומהכא לא קשה כולי האי שהרי האב חייב לפדותו אלא שמעכב הפדיון לעצמו". ולפי התוספות נראה שאכן פדיון הבן הוא רק חוב לכהן והפדיון עצמו אין בו שום חלות, ולכן כהן שיש לו בן חלל אינו צריך לפדות כלל.⁷

והנה, המהרי"ט אלגזי (פרק שמיני אות ס"ז) רצה לומר על פי רש"י הנ"ל בבכורות והרא"ש, שבכל ספק בכור, אף דפטור מנתינה משום דהמוציא מחברו עליו הראיה, מכל מקום חייב להפריש. והדברים תמוהים לפי מה שהבאנו לעיל את לשון רש"י על המשנה (בכורות דף נא ע"א): "המפריש פדיון בנו ואבד חייב באחריותו שנאמר יהיה לך ופדה תפדה", וכתב רש"י: "יהיה לך ופדה תפדה, כשיהיה לך הפדיון אז יהיה פדוי והאי קרא לאהרון אמר ליה רחמנא",⁸ ואם כן אין טעם להפרשה כשנותן לעצמו, ושאני

אצל כל השבט רק אצל כהן זה שנתנו לו בלבד, ולכן כהן שיש לו בן חלל לא שייכת תורת הפרשה כלל משום שכל ההפרשה היא הנתינה, וכשלוקח לעצמו אין כאן נתינה ולכן לא שייך פדיון. לכן גדר פדיון הבן תלוי במחלוקת רש"י והרא"ש עם התוספות לגבי כהן שיש לו בן חלל.

8 אלא שיש לומר על פי מה שהמהרי"ט א שם הסביר הא דצריך דרשה לומר שחייב באחריותו, שהרי אם זה פרעון חוב הרי ודאי שחייב באחריותו ולא צריך לימוד. וכתב שם (ד"ה ובהכי): "חדית לן קרא דחייב באחריותו דאף דמשעת הפרשה הוי ממון כהן מ"מ מתלי תלי עד שיבא ליד כהן דאם הגיע ליד כהן הרי למפרע משעת הפרשה היה ממון כהן ואם נאבד ולא

7 עיין ראשית בכורים (דף מז ע"ב), שמסביר את מחלוקת התוספות והרא"ש אם כהן שיש לו בן חלל צריך להפריש ולעצמו, או שאין צריך להפריש כלל. לדעת רש"י והרא"ש גם בכור אדם, כמו בהפרשת תרומה, ההפרשה היא ענין נתינה לכלל שבט הכהנים, אלא שהתורה זכתה לו בטובת הנאה לתת למי שרוצה, והפדיון הוא הנתינה לכלל השבט, אלא שגבי פדיון הבן גלי קרא "יהיה לך ופדה תפדה" (בכורות דף נא ע"א) שחייב באחריותו, דאין הפדיון חל עד שבא ליד כהן פרטי. לכן כהן שיש לו בן חלל צריך לפדות כדי שכלל הכהנים יזכו בחמשה סלעים, אלא שנוטל לעצמו. אך דעת התוספות שכוין דגלי קרא שאין הפדיון חל עד שיבואו דמי הפדיון ליד כהן פרטי, לא שייך כאן ענין הפרשה כלל ואין הפדיון

הכא לגבי כהן חלל שהזוכה הוא הכהן שמפריש, מה שאין כן ישראל המפריש.

אם להפרשת חמשה סלעים יש חלות פדיון ואין זה חוב בעלמא, כפי שאנו רואים בבן חלל לשיטת רש"י והרא"ש, אפשר להבין שהכהן יוצר את חלות הפדיון על ידי הקבלה של הכסף, ועל כן מובן שיש צורך בסמיכות דעת של הכהן כמו שכתבו התוספות בקידושין.⁹ ולכן נתינה לכהן קטן לא תועיל וכן לא תועיל פריעה בעל כורחו, משום שלצד החיוב הממוני יש מצוות פדיה.

בהסבר הדבר שעל ידי הכהן שמקבל את חמשת הסלעים נעשה מעשה פדיון, יש להקדים ולבאר סתירה לכאורה שמצאנו: במחלוקת רב ושמואל בפדה את בנו בתוך ל' יום ונתעכלו המעות, כתב הרא"ש (בכורות פ"ח סימן ה') דהלכה כרב שבנו פדוי, משום דהלכתא כרב באיסורא. וע"ש בדברי חמודות (אות טז) בשם תרומת הדשן שיש להחמיר ולחזור ולפדות משום שפדיון הבן הוא איסור כמ"ש הרא"ש דקי"ל כרב באיסורי ואם דין פדיון הבן כדין איסורים הרי ספיקו לחומרא. דברי תרומת הדשן הובאו ברמ"א (סימן ש"ה סעיף יג), ומוכח דלהלכה מצוות פדיון נחשבת איסור אם אינו פודהו כהלכתו.

אולם קשה, הלא בכל ספק פדיון הבן אנו אומרים המוציא מחברו עליו הראיה ודנים כדין ממון שספיקו קולא לנתבע. ופלא שבאותו

הגיע ליד כהן אין בנו פדוי למפרע דחייב באחריותו ונמצא כפי"ז דפדיון הבן לרבנן הוא כסגנון פדיון פטר חמור לרבי אליעזר.

⁹ וע' פתחי תשובה יו"ד סימן ש"ה ס"ק ד' בשם החת"ם סופר, שיש כח לכהן במעשה הפדיון.

סעיף בשו"ע כתוב: "מי שהוא ספק אם הוא חייב בפדיון פטור משום המוציא מחברו עליו הראיה". וצ"ע מאי שנא ספק הפודה את בנו ונתעכלו המעות מכל ספק פדיון דאמרינן המוציא מחברו עליו הראיה?

נראה דביאור הדברים הוא על פי לשון הרמב"ם בספר המצוות שהבאנו לשונו לעיל: "וכאילו הוא כבר זכה בו", ומשמע שיש חלות פדיון מהכהן. וכן יש לדייק מלשון הרמב"ם בכותרות להלכות בכורים: "לפדות בכור הבן וליתן פדיונו לכהן", ומשמע שיש שני דברים בפדיון, הפדיון עצמו, והנתינה לכהן.

ולפי זה ניתן לומר דבראשונה נוצר חיוב לתת דמים, היינו חמשה סלעים, אלא שחיוב דמים זה לכהן, מקנה לו את השייכות בבכור ואנחנו מצווים לקנות ממנו, מצווה של קניה מן הכהן¹⁰ שהוא התוכן של מצוות פדיה. שאם לא כן איך נאמר "בכור בניך תתן ל"י" הרי החיוב לתת הוא את הדמים ולא את האדם? וממילא ברור שחיוב הדמים גורר חובת פדיה של גוף הבן, ומצווה זו היא ככל מצווה שמספק מחמירים בה ככל ספק איסור אלא שיש לכהן שייכות בבכור רק במקום שיש לו תביעת ממון. במקום שיש ספק חיוב בפדיון הבן, והדין הוא המוציא מחברו עליו הראיה, כיון שמצד דיני ממונות לא נוצר חיוב ממון, באופן כזה התורה לא הקנתה לכהן את הבכור וממילא אין כאן מצווה לפדותו כי המצווה היא כאילו לקנות ממנו. אבל במקום

¹⁰ ולשון הרשב"א בתשובה שהבאנו לעיל: "אבל על פדיון הבן ועל הפרשת חלה ומעשרות מברך מפני שאינו מברך על הנתינה אלא על ההפרשה ועל הפדיון שתלויין בו".

שהבכור היה ודאי בכור וחיוב ממון היה ודאי, שם התורה הקנתה לו כביכול את הבכור וממילא מצווה לפדותו. או אז, אם נוצר ספק אם קיים כבר את המצווה או לא, הרי זה ספק איסור ולא ספק ממון. נמצא דבספק פדיון המוציא מחברו עליו הראיה, אבל בפדה בתוך ל' ונתעכלו המעות הוא ספק באיסורין ולחומרא.

לפי מה שהוסבר, שיסוד הפדיון הוא החיוב הממוני, והוא שיוצר את השייכות של הכהן בבכור, מבואר מה שמצאנו ברמב"ם לשון שממנו משמע שיש מצב של חיוב ממוני גרידא ללא צד של פדיון. הרמב"ם כתב (פרק י"א מהלכות בכורים הלכה יז):

מאימתי יתחייב בפדיון, משישלים שלשים יום שנאמר ופדויו מבן חדש תפדה, מת הבן בתוך ל' ואפילו ביום ל', וכן אם נעשה טריפה אינו חייב בחמשה סלעים, ואם הקדים ונתן לכהן יחזיר לו הפדיון מת אחר ל' יום חייב בפדיון ואם לא נתן יתן.

מלשוננו של הרמב"ם בסוף ההלכה: "אם לא נתן יתן", ולא כתב "אם לא פדה יפדה", יש לדקדק שלא שייכת פדיה אם מת הבן אלא שיש רק חוב ממוני, ולכן אם לא נתן יתן, ולא שייך לומר "יפדה". אך צ"ע על הרמ"א שכתב (סעיף יד) שבאופן זה מברך על פדיון:

מת לאחר שלשים, חייב לפדותו (טור) ולברך על הפדיון, אבל לא יברך שהחיינו (ד"ע וכן הוא במהרי"ק סוף שורש מ"ט).

ולכאורה מה שייך לברך על פדיון לאחר ל' כשמת הבן? ויש לישב דס"ל לרמ"א דחז"ל לא שינו את נוסח הברכה גם באופן שאין כאן פדיון, כיון דסוף סוף מקיים המצווה. ומכל מקום דברי הרמב"ם מבוארים על פי מה שכתבנו, שעיקר חובת פדיון הבן הוא החוב הממוני לכהן, אלא שכתוצאה מהחיוב הממוני נוצרת זיקה של הכהן לבכור.¹¹

ראשית בכורים בכורות דף מט ע"ב, כמה הסברים מדוע הוא קודם לבנו.

11 בשערי ישר הוכיח שפדיון הבן אינו פרעון חוב בעלמא, מהגמרא בקידושין (דף כט ע"ב) שפדיון הבן היא "מצווה דגופיה" ולכן הוא קודם לבנו, וע'